

ciálních vládních míst, která nesou podstatný díl viny za postavení dělnické třídy. Dokladem toho je např. špatné školství v Anglii, kde buržoazie dala proletariátu jen to vzdělání, které odpovídá jejím třídním zájmům. Ale ani toto nedostačující vzdělání nemohlo být anglickou proletářskou mládeží plně využito. Mnohé děti nemohly navštěvovat denní školy a byly nuceny chodit jen do večerních škol. Marx s Engelsem si plně uvědomují a konkretizují úkoly, které stojí před dělnickou třídou v boji za práva mladých proletářů. Ukazují na to, jak dělnická třída správně pochopila roli mladého pokolení v třídním boji i odpovědnost starých a zkušených dělníků za co možná všestranný rozvoj proletářské mládeže. Pozitivní rys vidí Marx s Engelsem i v tom, že si většina vedoucích představitelů dělnického hnutí uvědomila důležitost výchovy dorůstajícího pokolení dělnictva a to, že tato výchova se projeví především v budoucím postavení dělnické třídy jako celku. Za významný úkol pak považují izolaci mládeže od rušivých vlivů kapitalistického systému.

Marx s Engelsem si všimají pozitivní úlohy Svazu komunistů v Německu v době revoluce roku 1848. Správnost a skutečnostnost svých názorů vidí v tom, že do revolučního hnutí v Evropě se velmi aktivně zapojila především mládež. Za velmi důležitý a nutný považují také požadavek zkrácení pracovní doby a zákazu práce dětí a mladistvých, protože mladiství do 18 let tvořili např. v Anglii ve čtyřicátých letech 19. století téměř 45 % všech průmyslových dělníků.

V druhé části knihy jsou zařazeny práce, v nichž se Marx s Engelsem zabývají rolí mládeže ve společenském a politickém životě a v třídním boji. Kladně hodnotí a vyzdvihují účast mládeže v červnové revoluci roku 1848 ve Francii. Do této části knihy jsou také zařazeny Marxovy názory z *Třídních bojů ve Francii 1848--1850*, dále pak Engelsova stať *Revoluce a kontrarevoluce v Německu*. Když si všimají revolučního hnutí ve Vídni, oceňují účast studentů, která se nejvýrazněji projevila vytvořením Akademické legie. V knize není opomenuta pozornost, kterou Marx s Engelsem věnovali bouřlivým událostem roku 1861 v Petrohradě a v jiných městech ruského impéria. Výrazem uznání Marxových zásluh o revoluční boj v Rusku je mimo jiné i návštěva skupiny studentů práv z Petrohradu, při které ho žádají, aby jim podal pomocnou ruku ke svržení despotismu i v carském Rusku. Je zdůrazněn i vztah Marx a Engelse k ruské sekci Internacionály, která byla založena skupinou mladých emigrantů z Ruska.

Engelsovo uspokojení vidíme i z řádků, které píše roku 1889 o situaci v Anglii: Mladí si nepřejí jiné vůdce než skutečné socialisty. Další významný přínos mládeže dělnickému hnutí vidí Engels v tom, že sociálně demokratická strana v Německu vzrostla během jedenáctileté ilegality čtyřnásobně. Ale Engels nezapomíná ani na problémy, které je aktu-

álně a perspektivně nutno řešit. Varuje před nebezpečím pronikání antimarxistických názorů a principů do dělnických stran a ostře kritizuje zejména bakuninismus.

Do třetí části knihy shrnul Z. G. Apersjan práce týkající se vzdělání a výchovy mládeže. Marx i Engels kladou důraz na důkladnou přípravu dělnické mládeže, a to především na její ideovou výchovu. Nezapomínají však ani na významnou úlohu filosofie, historie, dějin kultury, politické ekonomie a přírodních věd při formování správného světového názoru. Dále se podrobně v různých souvislostech zabývají významem praktické výchovy a vztahem výuky a praxe. Marx se důrazně staví za všestranné vzdělání, které umožní mládeži rychle si osvojit praktické znalosti a osvobodí ji od jednostrannosti, Engels dále doporučuje sport a průběžnou přípravu pro vojenskou službu atd.

Na závěr knihy jsou zařazeny již zmíněné vzpomínky různých činitelů dělnického hnutí na Marx a Engelse a podrobné vysvětlivky. Kniha je velmi zajímavě a přehledně uspořádána, chybí jí však obrazová dokumentace, která by dopomohla čtenáři, aby si vytvořil představu o podmínkách, v nichž proletářská mládež minulého století vyrůstala a připravovala převzetí moci dělnickou třídou.

Aspersjanem uspořádaný sborník tedy reprezentativně shrnuje základní myšlenky zakladatelů marxismu o mládeži, z nichž naprostá většina zní i dnes mimořádně aktuálně a jejichž znalost a soustavné studium je jedním z předpokladů jak adekvátní analýzy současné situace a aktuálních hnutí mladé generace v kapitalistické společnosti, tak formulace dlouhodobých výchovných a ideově politických plánů, orientovaných k mládeži v socialistické společnosti. Jiří Honcák

V. N. Šubkin: Sociologičeskije opyty (Sociologické výzkumy)
Moskva, Mysl 1970, 285 s.

Autor, vedoucí pracovník oddělení Institutu konkrétních sociálních výzkumů Akademie věd SSSR, analyzuje v knize své bohaté zkušenosti ze sociologických výzkumů, které jsou věnovány jak závažným sociálním problémům, mimo jiné i procesům vzdělávání, volby povolání, dynamice změn životní úrovně, tak i samotnému procesu jejich empirického zkoumání. Výzkumy, ze kterých V. N. Šubkin vychází, byly provedeny především na Sibíři, v Moldavsku, v Leningradě a v Moskvě. Obsah knihy je rozdělen do čtyř kapitol a šesti příloh.

V první kapitole autor podává *marxistický rozbor některých metodologických otázek sociologických výzkumů*. Zabývá se především problematikou výzkumů společnosti, chápané jako systém sociálních vztahů, dále úlohou sociologických výzkumů v socialistické společnosti, možnostmi využití kvantitativních metod analýzy a problematikou sociologického výzkumného projektu, který rozděluje do šes-

ti etap. V. N. Šubkin v této kapitole soustavně poukazuje na značný přínos sociologických výzkumů pro sociální praxi, ale současně správně upozorňuje na mnohé negativní průvodní jevy, zejména v souvislosti s aplikací kvantitativních metod, kdy zdůrazňuje, že jejich širší využití v sociologii je možné teprve po vědeckém rozpracování problematiky kvantifikace, klasifikace a škálování sociálních jevů.

V druhé kapitole jsou shrnuty *poznatky ze sociálně ekonomického výzkumu vesnice Kopyanky v Moldavsku*. Cílem této studie bylo postižení sociálních změn v životě rolníků. Velká pozornost je věnována teoretické koncepci, kde je mimo jiné zdůvodněna i volba zkoumaného objektu. Autor pracuje především s objektivními indikátory, tj. se statistickými výkazy ekonomického charakteru, jako je např. rozdělení půdy mezi rodinami, úroveň spotřeby základních životních potřeb apod. Zajímavost celé studie zvyšuje i využití údajů z předválečného monografického šetření rumunských sociologů.

V třetí kapitole popisuje V. N. Šubkin *zkušenosti ze sociálně psychologických výzkumů vztahů kolektivu a osobnosti*. Vychází z rozboru obecně metodologických otázek tohoto typu výzkumu. Dále již konkrétně popisuje výsledky provedených experimentů, kdy výzkumným objektem byl kolektiv vědeckých pracovníků. Zabývá se rozdíly mezi sebehodnocením jedinců a jejich hodnocením kolektivem, hodnocením kolektivu jako celku danými jedinci apod. Kritérii hodnocení je soubor indikátorů, reprezentujících např. vztah k životu, k práci, intelektuální a volní kvality atd. Autor analyzuje i rozdíly mezi sebehodnocením ve dvou experimentech, zabývá se mechanismy sociometrického výběru vedoucího, kolegy, podřízeného nesympatického jedince v rámci zkoumaného kolektivu, kdy kritériem výběru byl stejný soubor indikátorů, jako v předcházejících experimentech.

V poslední kapitole jsou shrnuty *poznatky a zkušenosti získané při výzkumech týkajících se volby povolání*. Tento výzkum, realizovaný v Novosibirsku, je významným mezníkem v sociologické práci, neboť byl impulsem pro stejně zaměřená šetření v celém Sovětském svazu. Závažnost takto orientovaných výzkumů je dána dynamickým vývojem socialistické společnosti, kdy v souvislosti s růstem výrobních sil a s rozvojem vědeckotechnické revoluce rostou i nároky na mládež, která se připravuje anebo již vstupuje do pracovního procesu. Plánování rozvoje a struktury pracovních sil je náročným úkolem. Je nutné respektovat přitom mnoho faktorů, mimo jiné i profesionální zájmy mládeže. Závěry výzkumů věnované této problematice jsou natolik závažné, že je můžeme chápat jako jeden z konstitutivních prvků sociologie mládeže.

V. N. Šubkin ve svém příspěvku objasňuje metody a cíle zkoumání. Ukazuje na celospolečenskou použitelnost takovýchto výzkumů,

jejichž cílem je především zodpovědět, jaká povolání by mládež chtěla vykonávat, jaká je souvislost mezi povoláním rodičů a profesí, kterou si chtějí vybrat děti, přičemž za jeden z indikátorů záliby v určité profesi je považován vztah k určitým školním předmětům. V následující části je teoretická koncepce doplněna bohatým empirickým materiálem. — Cenným zdrojem poznatků o dané problematice je zejména ta část kapitoly, kde se autor zabývá osobními plány mládeže a jejich realizací. Touto cestou je možno ověřit adekvátnost verbálně vyjádřených postojů, a tím stanovit mimo jiné i kvalitu použitého prostředku sběru dat. V závěru této kapitoly se ještě stručně hovoří o optimálním modelu struktury profesionální výuky z hlediska potřeb národního hospodářství a o migraci absolventů škol.

V přílohách jsou potom uvedeny jednak anketové formuláře, jednak i některé souhrnné tabulky týkající se problémů volby povolání.

Kniha je významným přínosem v oblasti sociologické literatury, a to nejen pro autorův marxistický rozbor celé řady metodologických otázek sociologického výzkumu, který je doplněn rozsáhlým empirickým materiálem, ale i pro názorné ukázky celospolečenské použitelnosti sociologických výzkumů. I když práce není zaměřena jen na oblast sociologie mládeže a sociologických výzkumů mládeže, přístup a způsob řešení sociální problematiky je vzornou ukázkou aplikace marxistických metodologických principů ve výzkumné praxi.

Proto je kniha V. N. Šubkina nejen zdrojem informací pro sociology zabývající se některým z problémových okruhů uvedených v jednotlivých kapitolách, ale zároveň i cenným pomocníkem při řešení metodologických problémů sociologických výzkumů, tedy i sociologických výzkumů mládeže. Pozitivním rysem celé práce je nakonec i zdravý skepticismus V. N. Šubkina, který nezapomíná ani na realistické zhodnocení možností sociologických výzkumů a ukazuje i velké obtíže, se kterými je nutno počítat, zkoumá-li se tak složitý komplex, jakým je společnost či určitá její oblast.

Jiří Buriánec

Prejemstvennost pokolení kak sociologičeskaja problema (Kontinuita generací jako sociologický problém)

Moskva, Mysl 1973, 293 s.

„Ideologové antikomunismu zkonstruovali teorii tzv. generačního problému, kterou u nás svého času velmi aktivně šířili revizionisté. Podle této teorie vývoj ve světě přý dosáhl takové dynamiky, že současná mládež, ať v podmínkách kapitalismu nebo socialismu, si nemůže rozumět s předchozí generací. „generaci otců“, jež přý „se provinila“ na svých dětech, způsobila válku, žene lidstvo do atomové záhuby, ke zničení životního prostředí.“

Tato slova, řečená soudruhům Janem Fojtíkem na zasedání ÚV KSČ v červenci 1973, jen